

2. Бірюкова С. Практика проведення інтерактивних відеолекцій як форми навчання з використанням дистанційних технологій. *Освітній фактор: Всеукраїнський науково-педагогічний журнал*. 2022. №3. Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/> (дата звернення: 26.02.2024).

3. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2016. 480 с.

Вікторія КУРЯЧА,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна
академія імені А. С. Макаренка”*

Полтавської обласної ради

м. Кременчук, Україна

*Науковий керівник: **Ірина КІРІЧЕК,***

кандидат філологічних наук

*Обласного коледжу „Кременчуцька гуманітарно-технологічна
академія імені А. С. Макаренка”*

Полтавської обласної ради

м. Кременчук, Україна

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ

ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА „ОКО ПІРВИ”

Епохою антиутопій можна назвати ХХ століття. Цього висновку дійшла Світлана Безчетнікова, говорячи про актуалізацію антиутопії на рубежі ХІХ-ХХ ст. [6, с.79]. Суспільно-політичні явища, які побачив світ – масштабні війни та наслідки впливу комуністичної влади – породили такі твори, як “Колгосп тварин” та “1984” Джорджа Орвелла, “Марсіанські хроніки”, “451° за Фаренгейтом” Рея Бредбері, “Цивілізація статусу” Роберта Шеклі. Не можна не згадати також химерний утопічно-антиутопічний синтез "Сонячна машина"

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

Володимира Винниченка та драму-феєрію "Прометей" Павла Тичини, що, як слушно зазначає Оксана Гальчук, "цілком відповідає змістовому наповненню антиутопій" [3, с.95]. Автори, відповідно до специфіки цього жанру, намагалися передбачити, описати, проінформувати, попередити нас про загрози для людства, які несе ядерна війна, а також панування тоталітарного суспільного устрою.

Проте на противагу спрямування антиутопії на майбутнє, до прикладу "1984" Джорджа Орвелла, можна поставити роман "Око прірви" Валерія Шевчука, який засвідчує саме особливості життя під час і після комуністичної влади. Особливої уваги заслуговує показ тодішніх переживань автора і його поглядів крізь призму подій минулого. Таким чином письменник намагається вже пережите розповісти нам через історію XVII ст., яка прив'язується до проблем сучасності за допомогою метафор і фантазії автора.

Спираючись на дослідження Жана Бодріяра, Єжи Шацького, Марії Іконнікової, Юрія Попова, Олени Дашко, Тетяни Луговської, Бориса Ланіна, Інни Кулікової, вдалося виокремити такі жанрові особливості антиутопії в романі "Око прірви":

- постановка проблеми "людина – суспільство"; розчарування, неприйняття в існуючому суспільному устрої, власній справі й житті [7] ("покинути (роботу), щоб криниця душі моєї наповнилася духовною водою, без такої-бо води людина стає суха й немічна, до діл та подвигів нездатна..." [13, с. 240]);

- образ героя-бунтівника, який відмовляється від ролі, шукаючи власний шлях [7] (герої перебувають у постійних роздумах про правильність буття: "...різномисля... – це хвороба душевна, люди в різномислі у сум'яті пробувають, а отже, в сумніві, сумнів же – перший руйнівник мислительних творень" [13, с. 241]);

- проблеми неможливості безпосереднього міжособистісного спілкування разом із втратою персонажа свого духовного світу [7] ("людина вмирає раніше, ніж гине її тілесна оболонка... Чи має душу тварина? Не має. Але вона живе, ходить у тілі, отже, бездушне існування тіла можливе" [13, с. 441]).

- проблематика реалізується з позиції хронологічної ретроспективи, крізь призму минулого автор розмірковує про проблеми сьогодення [7] (відокремлена спільнота релігійних фанатиків XVI століття - модель тоталітарного радянського суспільства);

- розвиток дії в закритому просторі [7].

Головні герої вирушають у подорож для очищення, повернення до життєвої ролі. Загалом дорога стає місцем розказування історії, де у пошуках порятунку, осмислення достовірності оповідок і суджень, вони розкривають правду про “живих святих”.

У момент розвитку дії та кульмінації наші герої перебувають на острові Микити Стівника. Це місце стає закритим простором звідки йде лише одна дорога “підвісна і штучно зроблена” [13, с. 414].

Що характерно для антиутопії, на острові відбуваються моторошні події, які шокують і викликають жах. [7] “Живий святий” та його учні являються лише послідовниками Симеона Стівника, нагадуючи секту шахраїв, що викорінюють інакодумців (смерть Созонта, який хотів оповісти правду), транслюється вороже ставлення до “життя” та пропаганда “смерті”, як єдиного дієвого порятунку: “Уздоровити ж душу можна тільки в один спосіб: згодитись на смерть тіла, а отже й біса” [13, с. 396], а мистецтво є гріхом, бо людина вибрала любов до світу, а не до Бога.

Тут ми можемо побачити, на прикладі Микити Стівника та його учнів, уособлення радянської влади, що займалася винищенням національної самобутності, будь-якого прояву “окремоті”. А ось головні герої Михайло, Павло і Созонт, ніби постають журналістами-розслідувачами, що можуть після порятунку оповісти правду про святого. Таке осмислення нагадує журналістів із Західної Європи, які ставали свідками Голодомору чи інших жахів тоталітарного режиму.

Змальовуючи “замкнутий” світ, письменник зображує не соціальний протест проти страшних фактів, що характерно для більшості антиутопій, а вибудовує внутрішній особистий протест, зосереджений на осмисленні,

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

усвідомленні побаченого. [7] Перенесення протесту на інший рівень дає змогу осягнути ціну й методи виживання під тоталітарною владою.

Проте можна прослідкувати й елементи соціального протесту. Герої роману утворюють вище духовне об'єднання, маючи кожен свій біль, натхнення, віднаходять правду, що єднає їх попри смерть, а любов перетворюється на пам'ять Михайла, який не тільки вижив і повернувся, але й пише нове Євангеліє для наступних поколінь. Тож можна сказати, що споріднені душі завжди будуть сильніші й вищі за смерть, бо, як писав Сергій Жадан: “тому, хто любить – достатньо пам'яті” [4, с. 29].

Ці факти змушують задуматися, що сучасні українці теж ніби творять нове Євангеліє, викарбовуючи з любові у пам'яті імена “святих”, які відвойовують правду знову і знову. Такі мотиви є наслідком пережитих репресій самим Валерієм Шевчуком та багатьма поколіннями нашого народу. Совітська влада проносила крізь час “мотив покарання за бунт”: яскраво висвітлений у “Прометеївському циклі” Павла Тичини. У поемі “Прометей” Етео звертається до Прометея: “Так я тобі й кажу: рвони кайдани!/ Не думай, що розковувать тебе/ прийшли ми. Сам на волю рвись. Бо воля —/ лиш те, що сам; здобув ти у борні,/ а не дістав, як ласку” [12, с. 484]. Наші герої, як і ми, самі здобувають волю й власними зусиллями рвуть “кайдани” брехні, пропаганди й смерті, вони стають вічними у пам'яті й правді. Так, сам Павло Тичина знаходився у сум'яті власного вибору: чи стати “прометеєм” й нести вогонь людям, страждаючи від “мотиву покарання бунту”, чи знаходитися у тіні, підіграючи владі. Ми знаємо, яким був вибір багатьох представників нашої інтелігенції, й саме про цей протест йде мова.

Отже, досліджуючи специфіку української антиутопії, важливо ознайомитися з романом видатного українця Валерія Шевчука. Він зміг перенести прожитий досвід репресій у художнє слово, заворожуючи сюжетом, філософськими роздумами та складністю метафор, що апелюють до проблем сьогодення. Письменник не тільки створив літературний шедевр, але й

V Міжнародна викладацько-студентська науково-практична конференція сформував особливості жанру сучасної антиутопії, серед яких можна виокремити:

- зосередження героїв на внутрішньому протесті й осмисленні буття;
- пошук персонажами власного шляху, відходячи від примусової життєвої ролі;
- фантастичний елемент хронологічного віддалення від сучасності описаного у творі суспільства (не тільки в далеке майбутнє, але й у барокове минуле);
- наявністю конфлікту між людиною та суспільством, між власними потребами й обов'язком.

Отже, здійснений аналіз розширює уявлення про функціонування жанру антиутопії в сучасній українській літературі. Варто окремо зауважити, що письменник надав перевагу позитивному фіналу для історії, а значить він вірить у порятунок українства і створення нового Євангелія, тому ми теж не повинні зупинятися у боротьбі за майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балдинюк Віра. “Паралельна агіографія” і авторський наратив: комунікативний аспект у романі Валерія Шевчука “Око прірви”. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/189742/12-Baldynuk.pdf?sequence=1> (дата звернення 02.01.2024).
2. Вступ до літературознавства. Хрестоматія: Навч. Посібник / Упоряд. Н.І. Бернадська. К. Либідь. 1965. 256 с.
3. Гальчук Оксана. "І в хаосі творить скарби...": античні образи й мотиви в поетичній інтерпретації Павла Тичини / Слово і час. URL <file:///C:/%D0%9C%D0%BE%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0/%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/703->

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

[%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-976-1-10-20190620.pdf](#) (дата звернення 14.01.2024).

4. Жадан Сергій. Життя Марії. Книга віршів і перекладів. 2023. С. 183.

5. Зозуля Вікторія. Жанр антиутопії в сучасній українській прозі (на матеріалі романів Т. Антиповича “Хронос”, І. Роздобудько “ЛСД” та Я. Мельника “Маша, або Постфашизм”). 2022. С. 93.

6. Іванова А. О.. Жанрові особливості антиутопії: теоретичний аспект. С. 77 – 81.

7. Іконнікова Марія. Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ століття. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1711/1/34.pdf> (дата звернення 06.01.2024).

8. Іконнікова Марія. Антиутопічний дискурс у контексті сучасних генологічних концепцій. Культура народів Причорномор'я. 2009. № 156. С. 124–126.

9. Кулікова Інна. Термін антиутопія в контексті літературного процесу ХХ століття. Актуальні проблеми літературознавчої термінології: наук. зб. 2017. Вип. 2. С. 198–201.

10. Лазаревич Наталія. Часопросторові параметри романів-метафор “Сто років самотності” Габрієля Гарсії Маркеса та “Око прірви” Валерія Шевчука. 2016. №8. С. 71-74.

11. Скорина Людмила. Прометей як культурний герой українського письменства 20-х років ХХ століття. 2018. С. 64 – 68.

12. ТИЧИНА ПАВЛО: Зібрання творів у дванадцяти томах. Том 1. Київ наукова думка. 1983. С. 748.

13. Шевчук Валерій. Роман “Око прірви”. ЧОТИРИ РОМАНИ: романи і повісті/Валерій Шевчук. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. С. 239–484.